

Jarosław Majewski

**Umorzenie postępowania karnego
na wiosek pokrzywdzonego (art. 59a k.k.).
Tezy wraz z odpowiedziami na pytania postawione
podczas III Krakowskiego Forum
Karnistycznego**

1. Dodany do Kodeksu karnego art. 59a wprowadza nową negatywną przesłankę procesową, jaką jest złożenie przez pokrzywdzonego wniosku o umorzenie postępowania w warunkach opisanych w tym przepisie.

2. Funkcją art. 59a k.k. jest stworzenie podstawy dla zaniechania procesu karnego, gdy jego przedmiotem są drobniejsze przestępstwa generujące przede wszystkim konflikt o wymiarze indywidualnym między sprawcą a pokrzywdzonym, a potrzeba karania (potrzeba realizacji celów kary) zanika na skutek określonego zachowania się sprawcy po popełnieniu przestępstwa (pojednanie się z pokrzywdzonym i zrehabilitowanie mu wywołanego przestępstwem uszczerbku w sferze jego dóbr prawnych), co manifestuje się na zewnątrz ostatecznie przez określone zachowanie się pokrzywdzonego (złożenie wniosku o umorzenie postępowania).

3. Łatwo dostrzec pewne merytoryczne powinowactwo instytucji unormowanej w art. 59a k.k. z przepisami określającymi konsekwencje czynnego żalu skutecznego, czy to przed dokonaniem przestępstwa (np. niepodleganie karze za usiłowanie jako premia za zapobieżenie dokonaniu przestępstwa w wypadku współdziałania przestępczego – zob. art. 23 § 1 k.k.), czy to po jego dokonaniu (np. niepodleganie karze jako premia za naprawienie szkody przed wszczęciem postępowania karnego – zob. art. 296 § 5 k.k.), to stąd już naprawdę bardzo blisko do art. 59a k.k. i ujętej w nim negatywnej przesłanki procesowej.

4. Z bardzo wstępnej analizy językowej art. 59a k.k. wynika, że organ postępowania karnego ma obowiązek umorzyć postępowanie, jeżeli łącznie spełnione są następujące przesłanki:

- a) pokrzywdzony złożył wniosek o umorzenie postępowania;
- b) sprawca przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji pojednał się z pokrzywdzonym i naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie, przy czym – jeżeli pokrzywdzonych jest dwóch lub więcej – warunek ten dotyczy każdego z nich;
- c) przestępstwo jest występkiem przeciwko mieniu zagrożonym karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, występkiem określonym w art. 157 § 1 k.k. lub innym występkiem, zagrożonym karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności;
- d) sprawca nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy;
- e) nie zachodzi szczególna okoliczność sprawiająca, że umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary.

5. Można założyć, że wykładnia art. 59a k.k. rodzić będzie rozmaite dylematy interpretacyjne. Niektóre z nich rysują się wyraźnie już dziś. Części z nich chciałbym poświęcić poniższe uwagi.

6. Podmiotem uprawnionym do złożenia wniosku o umorzenie postępowania na podstawie art. 59a k.k. jest (wyłącznie) „pokrzywdzony”. Jak wiadomo, termin „pokrzywdzony” nie został w Kodeksie karnym zdefiniowany. Dotąd przyjmowano, że również w obrębie przepisów tego Kodeksu należy przypisywać mu znaczenie ustalone w definicji legalnej zawartej w art. 49 k.p.k. To trafne stanowisko interpretacyjne zachowa pełną aktualność również po wejściu w życie art. 59a k.k.

7. Zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania karnego w pewnych wypadkach określone podmioty „mogą wykonywać prawa pokrzywdzonego” (zob. art. 49 § 3a k.p.k., art. 49 § 4 k.p.k.; art. 52 § 1 k.p.k.). Na analogiczne przepisy natrafić można również w innych ustawach. Uprawnienie do wykonywania praw pokrzywdzonego obejmuje ogół przysługujących mu uprawnień procesowych, a skoro tak, to obejmuje również prawo do złożenia wniosku o umorzenie postępowania na podstawie art. 59a k.k., gdyż prawo to jest niewątpliwie jednym z uprawnień procesowych pokrzywdzonego.

8. Stawiany w art. 59a § 1 k.k. warunek, aby „przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji sprawca [...] pojednał się z pokrzywdzonym, w szczególności w wyniku mediacji i naprawił szkodę lub

zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie”, jest spełniony zarówno wtedy, gdy przed wskazaną cezurą sprawca pojedna się z pokrzywdzonym oraz naprawi szkodę, jak i wtedy, gdy pojedna się z pokrzywdzonym oraz zadośćuczyni wyrządzonej krzywdzie. Rezultat wykładni językowej jest w tym punkcie jednoznaczny. Oznacza to, że w sprawach, w których sprawca wyrządził pokrzywdzonemu przestępstwem zarówno szkodę majątkową, jak i niemajątkową (krzywdę), wystarczy wyrównanie jednej z nich. W każdym jednak wypadku musi to być pełne wyrównanie. Ani naprawienie szkody w części, ani częściowe zadośćuczynienie krzywdzie nie jest wystarczające.

9. Ma się rozumieć, że w art. 59a k.k. chodzi o szkodę oraz krzywdę, jakie sprawca wyrządził pokrzywdzonemu przestępstwem. Terminy „szkoda” i „krzywda” należy w obrębie art. 59a k.k. rozumieć tak samo jak w obrębie przepisów o środkach kompensacyjnych, natomiast zwroty „naprawił szkodę” i „zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie” analogicznie do użytych we wspomnianych przepisach zwrotów „naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem” i „zadośćuczynienie za doznaną krzywdę” (zob. art. 46 § 1 k.k. w nowym brzmieniu).

10. Wyłania się pytanie, czy zakres zastosowania art. 59a k.k. obejmuje przypadki, w których przestępstwo nie wyrządziło pokrzywdzonemu żadnej szkody ani krzywdy. Należy na nie odpowiedzieć twierdząco i przyjąć, że warunek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę wiąże o tyle tylko, o ile szkoda lub krzywda zostały w ogóle wyrządzone. Przeciwną wykładnię trudno byłoby zaakceptować ze względów aksjologicznych, gdyż w jej świetle w kontekście swoistej premii przewidzianej w art. 59a k.k. lepiej byłoby wyrządzić przestępstwem szkodę lub krzywdę, niż ich nie wyrządzić.

Tak samo jak przypadki, w których przestępstwo nie wyrządziło pokrzywdzonemu żadnej szkody ani krzywdy, należy traktować przypadki, w których przestępstwo wyrządziło wprawdzie pokrzywdzonemu szkodę lub krzywdę, ale przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji szkoda lub krzywda została wyrównana przez inny podmiot (zakład ubezpieczeń, współsprawcę lub innego współdziałającego itd.).

11. Wyrażenie „przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji” wyznacza nieprzekraczalną cezurę czasową, do której sprawca musi wykonać czynności wymienione w art. 59a § 1 k.k., jeżeli chce zachować szanse na skorzystanie z dobrodziejstwa przewidzianego w tym przepisie. Zawarte w tym wyrażeniu wyrażenie prostsze „w pierwszej instancji”

należy rozumieć tak samo jak w obrębie art. 115 § 10 k.k., co oznacza, że chodzi wyłącznie o pierwsze w danej sprawie postępowanie przed sądem pierwszej instancji.

12. W art. 59a § 1 k.k. wymaga się, by drugą z jednających się stron był pokrzywdzony. Nie spełnia tego warunku pojednanie się sprawcy z podmiotem, który nie jest pokrzywdzonym, chociażby nawet z mocy określonego przepisu ustawy karnej procesowej lub innej ustawy był on uprawniony do wykonywania praw pokrzywdzonego, gdyż akt pojednania się ze sprawcą nie może być postrzegany jako forma realizacji któregośkolwiek z uprawnień procesowych pokrzywdzonego, więc nie mieści się w zakresie terminu „wykonywanie praw pokrzywdzonego” (zob. wyżej pkt 7). Nie ma natomiast żadnych przeszkód, by – jeżeli dojdzie już do pojednania się sprawcy z pokrzywdzonym – sam wniosek o umorzenie postępowania na podstawie art. 59a k.k. złożył podmiot wykonujący prawa pokrzywdzonego.

13. Nie tyle nawet zastrzeżenie, że umorzenie postępowania następuje na wniosek pokrzywdzonego, ile warunek, by sprawca pojednał się z pokrzywdzonym, przesądza o tym, że instytucja określona w art. 59a k.k. może znaleźć zastosowanie jedynie w sprawach o takie występki, które atakują jakieś dobra indywidualne (przynależne jednostkom), co skutkuje pokrzywdzeniem określonego podmiotu w rozumieniu art. 49 k.p.k. Niekoniecznie jednak muszą to być występki godzące wyłącznie w takie dobra. Skoro w art. 59a k.k. nie zawarto przeciwnego zastrzeżenia, należy przyjąć, że zakres zastosowania tego przepisu obejmuje także sprawy o takie występki, które oprócz dóbr indywidualnych atakują tzw. dobra zbiorowe (kolektywne, ponadindywidualne). Odmienne podejście prowadziłoby do zawężającej wykładni art. 59a k.k., którą należałoby uznać za niedopuszczalną.

14. Z punktu widzenia przesłanek stosowania instytucji określonej w art. 59a k.k. okolicznością zupełnie nieistotną jest tryb ścigania przypisany do występków danego rodzaju. Może ona znaleźć zastosowanie także w sprawach o występki ścigane z oskarżenia prywatnego albo na wniosek pokrzywdzonego.

15. Jeżeli pokrzywdzonych jest dwóch lub więcej, warunek pojednania się oraz naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za wyrządzoną krzywdę dotyczy – co wynika wprost z art. 59a § 2 k.k. – każdego z nich. Kiedy jednak ów warunek jest spełniony, oblig umorzenia postępowania powstaje już wtedy, gdy stosowny wniosek złoży choćby jeden z pokrzywdzonych, skoro nie zastrzeżono, że muszą to uczynić wszyscy.

16. Zakres zastosowania art. 59a k.k. obejmuje wyłącznie niektóre kategorie występku. Należy przyjąć, że oprócz kategorii występku wyraźnie wymienionych w § 1 rzeczonego artykułu, mieszczą się w nim również występy zagrożone karą aresztu wojskowego jako jedyną karą izolacyjną (zob. art. 322 § 1 *in fine* k.k.), a także występy zagrożone wyłącznie karą albo karami nieizolacyjnymi (*argumentum a maiori ad minus*).

17. Nieuprawnione byłoby zawężanie zakresu terminu „wstępek przeciwko mieniu” na gruncie art. 59a k.k. wyłącznie do występku stypizowanych w przepisach rozdziału XXXV Kodeksu karnego („Przestępstwa przeciwko mieniu”), chodzi bowiem o wszelkie występy, zarówno kodeksowe, jak i pozakodeksowe, w których głównym przedmiotem zamachu (dobrem chronionym) jest mienie. Za taką interpretacją przemawiają zarówno wskazania językowych, jak i pozajęzykowych dyrektyw interpretacyjnych.

18. Nie jest wyłączone zastosowanie instytucji określonej w art. 59a k.k. wobec sprawców, którzy byli uprzednio skazani za przestępstwo umyślne popełnione z groźbą użycia przemocy. Można się naturalnie zastanawiać, czy z kryminalnopolitycznego punktu widzenia decyzja ustawodawcy o tak różnym potraktowaniu sprawców przestępstw umyślnych popełnionych odpowiednio z użyciem przemocy oraz z groźbą użycia przemocy jest racjonalna, ale nawet jednoznacznie negatywna ocena owej decyzji nie mogłaby uzasadniać odstępstwa od jednoznacznego w tym względzie rezultatu wykładni językowej przepisu art. 59a § 1 k.k.

19. Jeżeli przedmiotem postępowania są dwa lub więcej czynów (przestępstw) tego samego sprawcy albo różnych sprawców, nie stoi na przeszkodzie, by wniosek o umorzenie postępowania na podstawie art. 59a k.k. dotyczył tylko niektórych z tych czynów bądź jednego z nich.

20. Pewna ogólność i dostrzegalna nieostrość sformułowania użytego w art. 59a § 3 k.k. nie może uzasadniać wykładania tego przepisu tak, jakby dawał on organowi właściwemu do rozstrzygnięcia w przedmiocie wniosku pokrzywdzonego o umorzenie postępowania niczym nieskrępowaną swobodę, w jaki sposób o tym wniosku rozstrzygnąć. Zastrzeżenie, że ocenę, iż umorzenie postępowania byłoby sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary, uzasadniać może nie każda okoliczność, lecz jedynie okoliczność „szczególna”, wyraźnie wskazuje na przesądzenie prawodawcy, iż w typowych okolicznościach w razie ziszczenia się warunków przewidzianych w art. 59a § 1 i 2 k.k. umorzenie postępowania nie jest sprzeczne z potrzebą realizacji celów kary i nie może być jako takie traktowane.

21. Pokrzywdzony może złożyć wniosek o umorzenie postępowania, o którym mowa w art. 59a k.k., na piśmie albo ustnie do protokołu (art. 116 k.p.k.).

22. Ustawa nie określa, w jakiej fazie postępowania najwcześniej pokrzywdzony może złożyć wniosek przewidziany w art. 59a k.k. ze skutkiem w postaci obligatoryjnego umorzenia postępowania – a także kiedy najpóźniej. Z art. 23b k.p.k. wynika tylko tyle, że wniosek taki można złożyć zarówno przed wniesieniem, jak i po wniesieniu aktu oskarżenia. Co się tyczy cezury początkowej, to wypada założyć, że obligatoryjność umorzenia postępowania na podstawie art. 59a k.k. może powstać w postępowaniu przygotowawczym dopiero wtedy, gdy postępowanie to wejdzie w fazę *in personam*, tj. gdy pojawia się w nim z dostatecznym uprawdopodobnieniem sprawca czynu stanowiącego przedmiot postępowania przygotowawczego, oznaczonego w postanowieniu o wszczęciu tego postępowania (zob. art. 303 k.p.k.), w sensie określonej osoby (zob. art. 313 § 1, art. 325g § 1–2 i art. 308 § 2 k.p.k.). Z kolei jeżeli chodzi o cezurę końcową, to należy przyjąć, że wniosek, o którym mowa w art. 59a k.k., ze skutkiem w postaci obligatoryjnego umorzenia postępowania może być złożony aż do chwili wydania orzeczenia sądu kończącego postępowanie w pierwszej instancji, a w razie skutecznego zaskarżenia tego orzeczenia – do chwili prawomocnego zakończenia postępowania.

23. Wypada przyjąć, że pokrzywdzony może skutecznie cofnąć złożony przez siebie wniosek o umorzenie postępowania na podstawie art. 59a k.k. dotąd, dokąd nie wywoła on skutku prawnego, dla wywołania którego został złożony, w postaci wydania orzeczenia umarzającego postępowanie.

24. Po dodaniu do Kodeksu postępowania karnego nowego art. 23b k.p.k. nie ulega wątpliwości, że w razie złożenia wniosku o umorzenie postępowania na podstawie art. 59a k.k. w toku postępowania przygotowawczego, prokurator powinien o nim wyraźnie rozstrzygnąć (postanowieniem) również wówczas, gdy ma to być rozstrzygnięcie negatywne (odmowa uwzględnienia wniosku).

25. Artykuł 23b § 1 k.p.k. w takim zakresie, w jakim odnosi się do umorzenia dochodzeń stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 325e § 1 k.p.k.

26. Właściwy organ procesowy przed rozstrzygnięciem w przedmiocie wniosku pokrzywdzonego o umorzenie postępowania powinien zbadać relewantne okoliczności faktyczne, by móc należycie ocenić, czy zachodzą warunki określone w art. 59a k.k. Kodeks postępowania karnego nie przewiduje żadnych szczególnych form dokumentowania, że ziszczyły się poszczególne warunki, których suma aktualizuje omawianą negatywną przesłankę pro-

cesową. Należy w związku z tym przyjąć, że mają tu zastosowanie ogólne reguły dowodzenia i czynienia ustaleń w postępowaniu karnym.

27. Jeżeli wniosek o umorzenie postępowania na podstawie art. 59a k.k. został złożony już po wniesieniu aktu oskarżenia, ale jeszcze przed rozpoczęciem przewodu sądowego, sąd rozpoznaje go na posiedzeniu (zob. art. 339 § 1 pkt 5 k.p.k. w nowym brzmieniu), jeżeli po rozpoczęciu przewodu sądowego – na rozprawie.

28. Jeżeli sąd, uwzględniając wniosek pokrzywdzonego, umarza postępowanie już po rozpoczęciu przewodu sądowego, to powinien to uczynić w formie wyroku, gdyż art. 59a k.k. statuuje niewątpliwie „okoliczność wyłączającą ściganie” w rozumieniu art. 414 § 1 k.p.k. (jedną z „innych okoliczności wyłączających ściganie”, o których mowa w art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k.).

29. Ziszczenie się przesłanek umorzenia postępowania na podstawie art. 59a k.k. stanowi niewątpliwie „okoliczność wyłączającą ukaranie sprawcy czynu zabronionego” w rozumieniu art. 45a k.k., co umożliwia orzeczenie wobec sprawcy przepadku.

30. Czy to z rozmysłem, czy to przez przeoczenie, zagadnienie kosztów postępowania karnego zakończonych orzeczeniem o umorzeniu na podstawie art. 59a k.k. nie zostało odrębnie unormowane. Mają tu zatem zastosowanie zasady ogólne, w szczególności reguły określone w art. 632 i 632a k.p.k.

31. Obowiązujące przepisy nie przewidują wprowadzania informacji o umorzeniu postępowania na podstawie art. 59a k.k. do Krajowego Rejestru Karnego ani żadnego innego rejestru.

Discontinuation of criminal proceedings upon the harmed party's motion. Thesis with answers to the questions raised at 3rd Cracow Penal Forum

Summary

The goal of the article is to discuss the main interpretation problems concerning a new institution of substantive criminal law contained in art. 59a of Criminal Code, introduced into Polish law system by the Act from September 27th 2013 (Dz. U. 2013, item 1247, as amended) as amended by the Act from February 20th 2015 (Dz. U. 2015, item 396).

Key words: art. 59a of Criminal Code, compensatory discontinuation, consensual discontinuation, harmed party, amendment to the Criminal Code

Jarosław Majewski – dr hab., prof. UKSW, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Katedra Prawa Karnego